

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНИХ СИЛ
КАФЕДРА ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНОЇ ТА ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Начальник кафедри
пожежно-рятувальної та
фізичної підготовки
Віктор ПОКАЛЮК

« 25 » 08 2026 року

**Методичні вказівки з організації самостійної роботи
здобувачів вищої освіти (заочна форма навчання) з навчальної дисципліни**

«Пожежно-рятувальна підготовка»

назва навчальної дисципліни

за освітньою-професійною програмою Пожежна безпека, Пожежогасіння та аварійно-рятувальні роботи

підготовки за першим бакалаврським рівнем вищої освіти

у галузі знань 26 «Цивільна безпека»

код та найменування галузі знань

за спеціальністю 261 «Пожежна безпека»

код та найменування спеціальності

Розглянуто та ухвалено засіданням
кафедри пожежно-рятувальної та
фізичної підготовки
протокол № 2 від « 25 » 08 2026 року

Черкаси – 2026 рік

ВСТУП

Методичні вказівки з організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти (заочна форма навчання) з навчальної дисципліни «Пожежно-рятувальна підготовка» розроблені відповідно до освітньо-професійних програм: «Пожежна безпека», «Погасіння та аварійно-рятувальні роботи».

Мета: Підготовка фахівців, які мають оволодіти компетентностями, потрібними для запобігання виникненню пожеж, обмеження їх розвитку, убезпечення людей, захист матеріальних цінностей, докiлля від впливу небезпечних чинників пожежі, а також створення умов для пожежогасіння.

У результаті вивчення дисципліни здобувач вищої освіти повинен отримати **знання:**

- концептуальні наукові та практичні знання, критичне осмислення теорій, принципів, методів і понять у сфері професійної діяльності та навчання.

уміння/навички:

- поглиблені когнітивні та практичні уміння/навички, майстерність та інноваційність на рівні, необхідному для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем у сфері професійної діяльності або навчання.

комунікація:

- донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень, власного досвіду та аргументації;
- збір, інтерпретація та застосування даних;
- спілкування з професійних питань, у тому числі іноземною мовою, усно та письмово.

автономія та відповідальність:

- управління складною технічною або професійною діяльністю чи проектами;
- спроможність нести відповідальність за вироблення та ухвалення рішень у непередбачуваних робочих або навчальних контекстах;
- організація та керівництво професійним розвитком осіб та груп;
- здатність продовжувати навчання із значним ступенем автономії.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

- Самостійна робота – одна з основних форм організації освітнього процесу, яка здійснюється здобувачем з метою опанування навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Навчальний час, відведений для самостійної роботи здобувача, регламентується навчальним планом із відповідної освітньої програми.

- Зміст самостійної роботи здобувача щодо вивчення відповідної дисципліни визначається науково-педагогічним працівником у робочій програмі навчальної дисципліни, методичних матеріалах, завданнях, вказівках та ін.
- Самостійна робота здобувача забезпечується системою навчально - методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни чи окремої теми: підручники, навчальні посібники, методичні матеріали, курси лекцій, практикуми, навчально-лабораторне обладнання, електронно-обчислювальна техніка, список наукової та фахової монографічної й періодичної літератури тощо.
- Самостійна робота передбачає вивчення навчального матеріалу, який викладається під час аудиторних занять та міститься у рекомендованій літературі. Методичні матеріали для самостійної роботи здобувача повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку здобувача (наявність засобів самоконтролю у вигляді тестів, пакета контрольних завдань тощо).
- Науково-педагогічний працівник визначає обсяг і зміст самостійної роботи, узгоджує її з іншими видами навчальної діяльності, контролює якість її виконання, аналізує результати самостійної навчальної роботи кожного здобувача. Результати самостійної роботи окремо не оцінюються, але враховуються під час діагностики знань з навчальної дисципліни. Навчальний матеріал навчальної дисципліни, засвоєний здобувачем у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль, передбачений навчальним планом, разом з іншим навчальним матеріалом цієї дисципліни.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ

Тема 6.1. В'язання подвійної рятувальної петлі на потерпілого.

Мета заняття: виробити вміння та навички; дати практику у виконанні даних вправ.

Навчально-методичне забезпечення заняття: спеціальний одяг та спорядження, рятувальні мотузки.

Вихідне положення: пожежний-рятувальник стоїть у спеціальному одязі та спорядженні в одному метрі від «потерпілого», який лежить на спині. Рятувальна мотузка змотана в клубок і знаходиться у чохлі з лямкою, перекинута через плече пожежного-рятувальника. Кінець мотузки довжиною 50 см знаходиться у руці пожежного-рятувальника.

Початок: подано команду «Подвійну рятувальну петлю на потерпілого надягти».

Виконання вправи: за командою: «Подвійну рятувальну петлю на потерпілого надягти» пожежний-рятувальник виймає мотузку з чохла і кладе її на землю, бере правою рукою кінець мотузки і робить у праву сторону три відміри на довжину розведених рук (рис.1.а), четвертий раз бере мотузку подвійно і приміряє її від підшав до грудей (рис.1.б), цим розміром бере мотузку вчетверо і зав'язує на чотирьох кінцях звичайний вузол, що повинен знаходитися на відстані 1/3 довжини мотузки від одинарної петлі, і на 2/3 - від подвійної. Можна зав'язати вузол, узявши кінці мотузки й одинарну петлю в ліву руку.

Подвійну петлю правої руки кладе на подвійну петлю на передпліччя лівої руки, пропускає праву руку через кінці мотузок, утримуваних лівою рукою (рис.1. в), бере правою рукою подвійну петлю, протягує її назад і затягує вузол (рис.1. г). Надягає дві петлі на ноги (по одній на кожну), а третю - на шию (рис.1. д). Коротким кінцем мотузки обмотує потерпілого кругом талії, просовує цей кінець під вузол петлі і надійно його закріплює (рис.1.е). Бере у ліву руку з боку потерпілого мотузку і карабін, а правою рукою робить на карабіні кінцем мотузки потерпілого два витки мотузки (рис.1.ж). Мотузку тримає знизу, за спиною (рис.1.з).

Закінчення: рятувальна петля зв'язана і надіта на «потерпілого». Короткий кінець мотузки обв'язаний навколо талії «потерпілого» і закріплений на вузлі рятувальної петлі, довгий кінець мотузки намотаний на карабін (2 петлі) пожежного-рятувальника та проведений за його спиною.

Оцінка виконання вправи: відмінно – 30 с, добре – 35 с, задовільно – 40 с.

Заходи безпеки праці: вправу виконувати тільки в спеціальному одязі та спорядженні. При зав'язуванні вузла слідкувати за коушем, щоб виключити травмування ним.

(а)

(б)

(B)

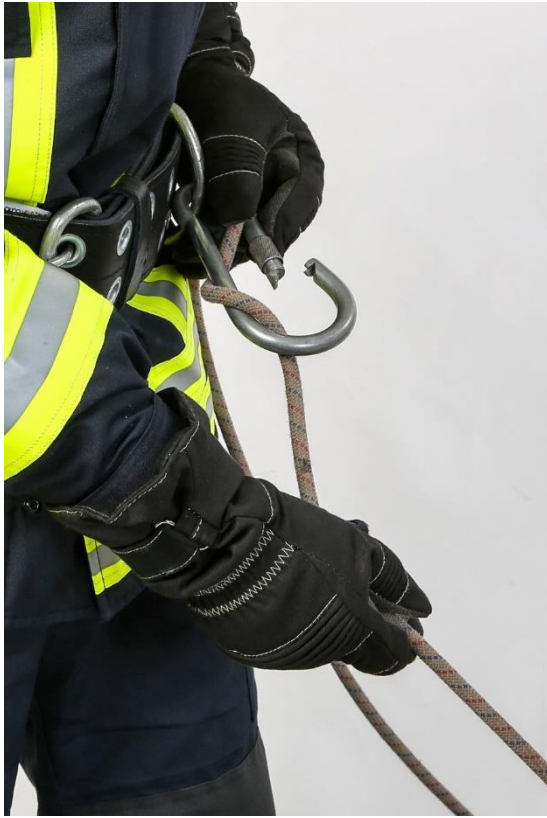

(Г)

(e)

(д)

(є)

(ж) Рис.1. В'язання подвійної рятувальної петлі

Тема 6.2. Рятування потерпілого з 2-го поверху навчальної вежі за допомогою рятувальної мотузки.

Мета заняття: виробити вміння та навички; дати практику у виконанні даних вправ.

Навчально-методичне забезпечення заняття: спеціальний одяг та спорядження, рятувальні мотузки.

Початок: подана команда “Для рятування потерпілого (вказується поверх, вікно) – РУШ!”

По команді пожежний робить три відміра в праву сторону на довжину розведених в сторону рук, складає відмірену мотузку вдвоє, а потім - вчетверо. Кінці вірьовки і одинарну петлю тримає в лівій, а подвійну петлю в правій, кладе подвійну петлю на передпліччя лівої руки, пропускає праву руку через кінці мотузки, які утримує лівою рукою, бере правою рукою подвійну петлю, протягує її разом з правою рукою назад і зтягує вузол. Надіває дві петлі на ноги (по одній на кожну), а третю – на шию потерпілого, коротким кінцем обв'язує його: по талії, продіває цей кінець під вузол петлі і надійно його закріплює.

Рятувальник №1 надягнувши рятувальну петлю на потерпілого, надягає краги і намотує мотузку на карабін. Пропускає мотузку навколо свого пояса, кінець мотузки накладає на спинку карабіна і робить від себе два оберти закріпленим кінцем мотузки, який веде до потерпілого.

Рятувальник №2 підводить потерпілого (або разом з Рятувальником №1 підносить та викладає на підвіконня, якщо потерпілий вважається непритомним). Рятувальник пропускає мотузку навколо свого пояса і довгий кінець мотузки утримує правою рукою з правого боку, а лівою рукою бере кінець мотузки, який йде до потерпілого. Упирається середньою частиною стопи прямої лівої ноги в підвіконник і за допомогою Рятувальника обережно опускає потерпілого донизу. Швидкість опускання потерпілого регулюється притисканням мотузки до себе. Рятувальник знаходиться внизу, він приймає потерпілого і підтверджує це словом “ТАК”, знімає з потерпілого рятувальну петлю, про що сповіщає словом “ГОТОВО”.

Рятувальники прибувають до підніжжя будівлі і разом з третім номером переносять потерпілого до вказаного місця
Закінчення: Рятувальники переносять потерпілого до вказаного місця.

Тема 6.3. Саморяткування з 2-го поверху навчальної вежі за допомогою рятувальної мотузки та пожежного рукава.

Мета заняття: виробити вміння та навички; дати практику у виконанні даних вправ.

Навчально-методичне забезпечення заняття: спеціальний одяг та спорядження, рятувальні мотузки.

Перед спуском кожного курсанта (студента) викладач зобов’язаний перевірити, наскільки правильно і міцно зав’язаний вузол за конструкцію, як розташована мотузка на карабіні, чи достатня її довжина, чи правильно розташовуються руки курсанта (студента) на мотузці (не можна допускати спускання без страховки і рукавиць), розповісти (запитати) правило гальмування при швидкому спусканні (притискання рук до грудей). Викладач приводить відділення на поверх, відкіля буде проводиться саморяткування, і перевіряє уміння здобувачів закріплювати рятувальні мотузки за конструкцію і за карабін. Викладач демонструє вправу особисто чи призначає для цього іншу особу. Потім здобувачі виконують вправу. За командою «По рятувальній мотузці вниз – РУШ!» курсант (студент) кріпить мотузку за конструкцію (1-4 способами), лівою рукою накладає

мотузку на карабін, відкриває затвор карабіна, правою рукою робить на ньому закріпленим кінцем мотузки два витки (від себе), закриває затвор карабіна. Потім надягає рукавиці, прив'язаний до конструкції кінець мотузки бере в ліву руку (долонею знизу), заводить мотузку за спину, бере її вільний кінець, (так само) у праву руку. Страхувальник бере рятувальну мотузку, на кінці якої закріплений карабін, заводить його під плечі курсанта (студента) і закріплює карабін за страхувальну мотузку, бере її за спину, надягає рукавиці і лівою ногою упирається в стіну (підвіконня). Викладач перевіряє, як здобувач і страхувальник закріпили мотузку за карабіни, чи надягнуті рукавиці і чи правильно узяті руками мотузку, і тільки після цього дозволяє спускання. За командою: «Вниз – РУШ!» курсант (студент) підходить до підвіконня, праву ногу через вікно виводить назовні, уздовж стіни, і сідає лівим стегном на підвіконня, мотузка в руках внацяжку, ліва рука тримає її біля карабіна, щоб мотузкою не притулити ліву руку до підвіконня. Далі, згинаючи праву ногу в коліні, нахиляється назовні; згинаючи ліву ногу в коліні, упирається нею в зовнішню частину підвіконня (у цей час ступня правої ноги упирається в стіну в одному метрі нижче підвіконня). Курсант (студент) повинен прийняти положення, майже перпендикулярно до башти, тоді буде легше спускатися. Якщо здобувач «обірветься», йому важко буде проходити віконний проріз. У такому випадку він має упертися двома ногами у башту, відштовхнутися від неї з одночасним відведенням рук у сторони і невеликим розслабленням пальців рук і пройти віконний проріз. Під час спускання курсант (студент) ставить ноги на стіну, перебираючи по ній ногами, віконні прорізи можна обходити збоку. Для зменшення швидкості спускання курсант правою рукою притискає мотузку до корпусу. Приземляючись, здобувач притискає руки до грудей і стає на землю, згинаючи ноги в колінах.

Тема 6.4. Перенесення, підвішування та підйом штурмовій пожежній драбині у вікно 4-го поверху навчальної вежі.

Мета заняття: виробити вміння та навички; дати практику у виконанні даної вправи.

Навчально-методичне забезпечення заняття: спеціальний одяг та спорядження, штурмова драбина, рятувальна мотузка.

За командою: «По драбині-штурмівці у вікно 4-го поверху – РУШ!» Здобувачі беруться правою рукою за верхню тятиву ДШ (з невеликим перенесенням ваги вперед), лівою рукою попереду за ту ж саму тятиву для стійкого положення корпусу (ноги в колінах напівзігнуті, одна нога попереду, інша позаду); а за виконавчою командою береться старт і, утримуючи драбину у правій руці, біжать до навчальної башти.

У 10-11 м від навчальної башти вони повинні зігнути праву руку в лікті та подати ДШ уперед, лівою рукою взятися за тятиву поперед правої, зробити правою ривок вперед, повертаючи ДШ гаком догори, правою рукою взятися за іншу тятиву на рівні лівої руки, тримати ДШ над головою на напівзігнутих руках, подавши її вперед. При ривку звертати увагу, щоб башмаки ДШ не були розташовані вище ніж коліна курсанта.

Потім упирають ДШ башмаками в подушку в 10-15 см від башти, перебираючи руками по тятивах до рівня 5-го щабля, ліва нога попереду, піднімають драбину нагору на витягнуті руки, притискають її до башти, сильно утримуючи ДШ руками опускають її різко вниз, підтягуються руками, одночасно праву ногу ставлять на перший щабель ДШ. Відштовхуючись правою ногою та підтягуючись руками, ліву ногу ставлять на 3-й щабель, правою рукою беруться за 7-й та підтягуються руками, праву ногу ставлять на 5-й щабель; лівою рукою беруться за 9-й, ліву ногу ставлять на 7-й, правою рукою беруться знизу за 11-й щабель, правіше середини хвостової частини гака, а лівою беруться зверху за 13-й щабель; праву ногу ривком ставлять на 9-й щабель (пропускаючи 8-й). Здобувачі відводять корпус від башти, ліву злегка зігнуту в коліні ногу ступнею вперед направляють у вікно башти й сідають на підвіконня. При посадці на підвіконня злегка зігнута ліва нога подається вперед, курсант сидить на лівому стегні, утримуючись гомілкою лівої ноги за внутрішню частину підвіконня, ліва рука в цей час упирається в підвіконня, корпус злегка нахилений вперед.

Після посадки на підвіконня курсант, відштовхуючись лівою рукою від підвіконня, випрямляє спину, правою рукою піднімає ДШ вгору, розвертає її гаком над головою і кидає її нагору, лівою рукою береться за тятиву на рівні підвіконня і, використовуючи інерцію ривка, піднімає її на витягнуту руку вгору, потім правою рукою береться за тятиву і піднімає її вище; перебираючи руками за тятиви, закінчує підйом ДШ нагору, коли гак її буде вище підвіконня на 5-10 см, права рука над 5-м щаблем, а ліва – над 4-м (нижче від правої на 15-20 см); руками різко розвертає гак у вікно, опускає драбину вниз, у цей час лівою рукою бере тятиву над правою рукою, праву ногу ставить носком на перший щабель (стопа розвернута п'ятою від башти). Курсант підтягується руками і випрямляє праву ногу, правою рукою береться за 7-й щабель, ліву ногу ставить на 3-й і випрямляє її, лівою рукою

береться за 9-й. При виході з підвіконня на 5-й щабель ДШ, випрямляючи праву ногу, ліву ногу поставити на підвіконня, носком біля тятиви ДШ каблуком назовні, а лівою рукою взятися за тятиву на рівні 7-го щабля і, відштовхуючись ногами, стрибком праву ногу поставити на 5-й щабель ДШ, а правою рукою взятися за 9-й. При стрибку спочатку треба триматися за ДШ обома ногами. При фініші треба правою ногою відштовхнутися від щабля, зігнути ногу в коліні (ступня назад), розвернутися корпусом через праве плече на 180°, відштовхнутися правою рукою від ДШ і стати ногами на підлогу, обличчям до старту.

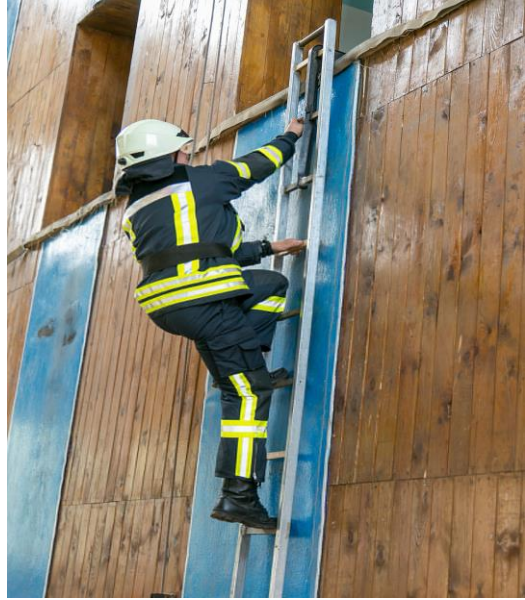
При бігу по ДШ можна братися в обхват за тятиви на рівні 7-го та 9-го щабля. Бігти по щаблях ДШ треба на носках, не піднімаючи їх вище щабля на 3-5 см, щоб не було «холостого ходу», при підйомі постійно триматися однією рукою за ДШ та підтягуватися руками.

Підйом на 4 –ий поверх здійснюється аналогічно підйому на 3-ий поверх.

Входити на поверх тільки спиною.

Груба помилка, коли курсант (студент) при входженні на поверх сідає на підвіконня лівим стегном, руками не тримається за ДШ, а праву переносить на поверх через 13-й щабель.

Тема 6.5. Перенесення, встановлення і підйом по пожежній висувній драбині у вікно 3-го поверху навчальної вежі.

Мета заняття: виробити вміння та навички; дати практику у виконанні даної вправи.

Навчально-методичне забезпечення заняття: спеціальний одяг та спорядження, висувна драбина, рятувальна мотузка.

Вихідне положення: вправу виконують 2 особи. Пожежні-рятувальники у спеціальному одязі стоять за лінією старту біля драбини, не відриваючи її від землі. Висувна драбина (ВД) лежить башмаками на лінії старту. Лінія старту знаходиться на відстані 30 м від основи навчальної башти.

Початок: подано команду: «Висувну драбину встановити»

Виконання вправи: по команді: «Висувну драбину встановити» пожежний-рятувальник №2 бере драбину між 3-им та 4-им щаблем, мотузкою до себе, та вкладає її на плече правої руки. Пожежний рятувальник №1 одночасно з №2 вкладає драбину собі на ліве (праве) плече та розпочинають рух в сторону навчальної башти (рис. 1.12, а).

Під час бігу вирівнюється напрямок встановлення драбини у вікно.

а)

б)

в)

г)

Рис. 1.12 Перенесення і встановлення висувної драбини

Не добігаючи шести (семи) метрів до башти пожежний-рятувальник № 1 підхоплює нижню тятиву лівою (правою) рукою знизу на рівні правої (лівої) руки, пожежний-рятувальник № 2 береться лівою рукою за середину 3-го (2-го) щабля, правою за 5-у (4-у) силову мотузку й обоє пожежних-рятувальників розвертають драбину першим коліном вгору (рис.1.12, б). Пожежний-рятувальник № 1 утримує драбину на напівзігнутих руках попереду голови. Пожежний-рятувальник № 2 тримає ВД на прямих руках, вирівнюючи її башмаки так, щоб вони були на одному рівні від землі й паралельні фундаменту башти (будівлі).

Пожежний-рятувальник № 2 ставить башмаки на відстані 2 м від башти, лівою рукою притискає ВД до землі, забігає вперед за башмаки, правою рукою береться за силову мотузку і тягне її (рис.1.12, в). Разом з пожежним-рятувальником № 1 ставлять драбину, піднявши її майже до вертикального положення з невеликим відхиленням від башти і продовжує тягти вниз, перебираючи руками за силову мотузку, стежить за валиком зупину з гаком захвату, і коли той пройде 7-у щабель, відпускає силову мотузку з рук і утримуючи ВД за тятиви приставляє її до башти у віконний проєм (рис.1.12, г).

Пожежний-рятувальник № 1 при торканні башмаками запобіжної подушки, штовхає драбину вгору, вперед, перебирає (сковзає) руками по тятивах, утримує її ступнею правої (лівої) ноги з зовнішньої сторони башмаків. Пальці рук при висуванні й опусканні ВД знаходяться на вузьких сторонах тятив. Після приставлення драбини до башти праву (ліву) ногу ставить на перший (другий) щабель. ВД устанавлюється так, щоб два-три щаблі верхнього коліна були вищими за підвіконня або карниз даху. Не можна, щоб упори драбини лежали на стіні.

Щоб перебороти психологічний бар'єр при закріпленні металевої ВД (Л-60) під час показу потрібно підняти валик зупину вище 7-го щабля, відпустити силову мотузку і ляснути в долоні.

Закінчення: висувна драбина встановлена на 3 щаблі вище підвіконня 3-го поверху навчальної башти.

Оцінка виконання вправи – літній період: відмінно – 23 с, добре – 27 с, задовільно – 29 с; зимовий період: відмінно – 27 с, добре – 30 с, задовільно – 33 с.

Заходи безпеки праці: ВД устанавлюють на твердий ґрунт під кутом нахилу 70...80 на відстані 1,5...2 м від будівлі. При висуванні ВД необхідно тримати її за вузькі сторони тятив, висування має бути рівномірним. Забороняється накручувати ланцюг або силову мотузку на руку. При установці ВД її верхні кінці повинні виступати над рівнем підвіконня не менше ніж на два щаблі. Забороняється переставляти ВД у висунутому положенні, залишати її без нагляду.

Перед виконанням вправи необхідно перевірити ВД. Сьому сходину першого коліна ВД обв'язати кольоровою тасьмою або нанести небагато фарби. Скопати запобіжну подушку і на ній на відстані 2 м від башти зробити позначку для встановлення башмаків ВД. Виставляти осіб, що підстраховують.

Тема 6.6. Комбінований підйом по висувній та штурмовій драбині у вікно 4-го поверху навчальної вежі.

Мета заняття: виробити вміння та навички; дати практику у виконанні даної вправи.

Навчально-методичне забезпечення заняття: спеціальний одяг та спорядження, висувна драбина, штурмова драбина, рятувальна мотузка.

Комбінований підйом на пожежах застосовується для проведення рятувальних робіт і подавання вогнегасних речовин на 4-й поверх.

Викладач, вишикувавши взвод (групу) на місці проведення занять, перевіряє зовнішній вигляд курсантів (студентів), повідомляє тему й мету заняття, доводить основні правила безпеки праці. Після цього розпочинає проводити розминку по закінченні якої на особистому прикладі показує правильність виконання вправи, або вправу виконує найбільш підготовлений курсант (студент) під його керівництвом.

Викладач інструктує та виставляє страхувальників

- На землі для закріплення пожежного-рятувальника №1 карабіном позаду за пожежний пояс і підтягує страхувальну мотузку;
- На третьому поверсі для утримання тятив третього коліна ВПД, після драбини-штурмівки;
- На четвертому поверсі для утримання гака драбини-штурмівки.

За командою: «З драбиною-штурмівкою по висувній на 4-й поверх – РУШ!» пожежні-рятувальники №1 і №2 беруть, переносять і встановлюють ВПД у ліву сторону вікна на третьому поверсі (валик зупину кріплять за 8-й щабель ВПД). Пожежний-рятувальник №1 відстібає ремінець карабіна, страхувальник закріплює його карабіном позаду за пожежний пояс, і піднімається до рівня підвіконня другого поверху, а пожежний-рятувальник №2 утримує ВПД.

Пожежний-рятувальник №3 бере ДШ за 7-й і 9-й щаблі збоку гака і переносить її гаком угору, приставляє до башти гаком до себе і допомагає (страхує) установити ВПД. Пожежний-рятувальник №1, піднявшись до рівня підвіконня другого поверху, обхоплює лівою рукою праву тятиву ВПД, опускає праву руку вниз для взяття ДШ, третій номер бере за тятиви ДШ на рівні грудей, притискає її до себе, робить крок вліво, повертається ліворуч і піднімає її вгору. Пожежний-рятувальник №1 правою рукою бере ДШ під 10-й щабель, кладе її на праве плече і піднімається на гору на рівень підвіконня третього поверху, закріплюється карабіном за 2-й – 3-й щабель ВПД, зверху, спускається на один щабель вниз, розвертається праворуч (лівим боком до ВПД), знімає ДШ з плеча, розвертає її гаком над головою, перебираючи за тятиви, піднімає ДШ нагору і підвішує її гаком за підвіконня 4-го поверху, відкріплює карабін, правою ногою стає на ДШ, правою рукою береться за 6-й, ліву ногу ставить на 3-й (1-й), лівою рукою береться за 7-й щабель і піднімається в 4-й поверх навчальної башти, відкріплює карабін і по внутрішніх сходах спускається на 3-й поверх для страховки.

Страхувальник з 3-го поверху піднімається на 4-й поверх. Страхувальник на 4-му поверсі закріплюється карабіном позаду за пожежний пояс і за командою: «З драбиною-штурмівкою по висувній драбині вниз РУШ!» сідає на підвіконня і

спускається вниз, виконуючи дії, зворотні тим, що мали місце при підйомі на 4-й поверх. Ця вправа виконується також і зі зняттям драбини з пожежного автомобіля.

Тема 6.7. Встановлення пожежно-рятувального автомобіля на водоймище з приєднанням двох всмоктувальних рукавів та сітки.

Мета заняття: виробити вміння та навички; дати практику у виконанні даної вправи.

Навчально-методичне забезпечення заняття: спеціальний одяг та спорядження, АЦ, ПТО.

Вихідне положення: Автомобіль знаходиться біля водоймища. Двигун працює на малих обертах. Пожежно-технічне обладнання закріплене на своїх місцях, рукавна катушка знята. Пожежний-рятувальник у спеціальному одязі та водій стоять напроти осі задніх коліс.

Початок: подано команду «Автомобіль на водоймище встановити». Виконання вправи: По команді «Автомобіль на водоймище встановити» водій та пожежний-рятувальник піднімають стрижні кріплення всмоктувальних рукавів, виймають рукава із пеналів, переносять і кладуть їх на землю від всмоктувального патрубка насоса. Повертаються, пожежний-рятувальник бере у ліву руку всмоктувальну сітку, а водій ключі, переносять їх, кладуть на землю за другим всмоктувальним рукавом. Пожежний-рятувальник приєднує всмоктувальну сітку на всмоктувальний рукав, водій відкручує заглушку патрубку насоса, а потім з пожежним-рятувальником з'єднують всмоктувальні рукави, приєднують всмоктувальний рукав до насоса, ущільнюють кожне з'єднання всмоктувальних рукавів ключами.

Пожежний-рятувальник опускає рукав із сіткою у водойму, а мотузку зворотного клапана закріплює за конструкцію або всмоктувальний рукав.

Закінчення: двигун переключений на насос. Лінія всмоктування зібрана, мотузка всмоктувальної сітки розмотана, вільний кінець мотузки закріплений за конструкцію або всмоктувальний рукав.

ПБП під час виконання вправи:

- 1.Перед відпрацюванням нормативу проводиться зовнішній огляд ПТО та перевіряється правильність його розміщення і закріплення у відсіках автомобіля;
- 2.Слід проявляти обережність при відкриванні відсіків автомобіля.
- 3.В момент вилучення всмоктуючого рукава номери оперативного розрахунку повинні знаходитися ліворуч або праворуч пенала автомобіля (для запобігання прямого удару з'єднувальною головкою при виході рукава із пенала).
- 4.Недопускється падіння та биття з'єднувальних головок рукавів.

5. При відкриванні кришки колодязя гідранта використовувати гак, який спеціально пристосований для цього.
6. На початковій стадії встановлення колонки на пожежний гідрант тулуб пожежника не повинен нахилитися над колонкою (для запобігання удару в момент зриву колонки із стояка пожежного гідранта).
7. При укладці всмоктуючих рукавів висувна стрічка притримується пожежником вздовж рукава.
8. Не допускається освітлювання колодязів пожежних гідрантів відкритим вогнем.
9. У випадках необхідності спуску в колодязь це дозволяється тільки в ізолюючих протигазах за умови страхування рятувальною мотузкою.
10. При наявності небезпеки подається команда "СТІЙ".

Примітки:

1. У дужках вказаний час із забором води, який фіксується в момент появи води із напірного патрубку насоса.
2. Якщо висота автомобіля більше 2,5 м, норматив виконується двома пожежними-рятувальниками та водієм і до нормативного часу додається 7 с.
3. Нормативний час збільшується на 10 с під час виконання навчальної вправи на автомобілі з переднім розміщенням всмоктувального патрубка, на 3 с - із середнім розміщенням насоса.
3. Нормативний час збільшується на 10 с для насосних установок з діаметром всмоктувального патрубка діаметром 150 мм та подачею вогнегасних речовин 50 л/с і більше.

№п/п	Виконання вправи	Час (секунди)	Оцінка
1	пожежний-рятувальник, водій	62(92)	5
		67(97)	4
		72(102)	3

Тема 6.8. Встановлення пожежно-рятувального автомобіля на пожежний гідрант.

Мета заняття: виробити вміння та навички; дати практику у виконанні даної вправи.

Навчально-методичне забезпечення заняття: спеціальний одяг та спорядження, АЦ, ПТО.

Вихідне положення: Автомобіль знаходиться на відстані 3 метрів від пожежного гідранта до всмоктувального патрубка насоса. Пожежний-

рятувальник у спеціальному одязі та водій стоять на відстані 1 м від автомобіля спиною до відсіку, в якому розміщена пожежна колонка. Пожежно-технічне обладнання закріплене на штатних місцях, двері відсіків зачинені, кришка колодязя гідранта знята, кришка стояка гідранта відкрита.

Початок: подано команду «Автомобіль на пожежний гідрант встановити».

Виконання вправи: після подачі команди «Автомобіль на пожежний гідрант встановити» водій від'єднує від всмоктувального патрубку насоса заглушку, приєднує водозбірник, бере у відсіку кузова автомобіля напірний чотириметровий рукав, розгортає його від насоса до колонки, приєднує з'єднувальну головку рукава до водозбірника, виймає з пенала напірно- всмоктувальний рукав, приєднує ближню з'єднувальну головку до вільного патрубку водозбірника. Пожежний в цей час відкриває дверцята відсіку кузова автомобіля, відкріплює колонку, кладе її на ліве передпліччя і переносить до гідранта. Бере колонку за напірні патрубки, ставить на стояк так, щоб гніздо рукоятки потрапило на квадрат клапана гідранта, і обертає її за годинниковою стрілкою до кінця (5-6 півобертів). Приєднує головки напірного та напірно-всмоктуючого рукава до пожежної колонки.

Закінчення: колонка повністю накручена на стояк пожежного гідранта, напірно-всмоктувальний і напірний рукава приєднані до пожежної колонки та автомобіля.

Оцінка виконання вправи

№ з/п	Виконання вправи	Час (секунди)	Оцінка
1	пожежний-рятувальник, водій	36(40)	5
		39(43)	4
		42(46)	3

Примітки:

1. В дужках вказаний час із забором води, який фіксується в момент появи води із напірного патрубку насоса.
2. Якщо висота автомобіля більше 2,5 м, норматив виконується двома пожежними-рятувальниками та водієм і до нормативного часу додається 7 с.

Примітки:

1. Під час виконання вправи на автомобілі з переднім розміщенням всмоктувального патрубку до нормативного часу додається 10 с, із середнім розміщенням – 3 с.

2. У дужках вказаний час із забором води, який фіксується в момент появи води із напірного патрубка насоса.

При заборі води:

- застосування напірних рукавів для роботи на насосі від гідранта допускається тільки в тому випадку, якщо вода поступає із колонки під тиском більше 2 атм;
- застосування всмоктуючих рукавів для роботи на насосі від гідранта допускається тільки в тому випадку, якщо вода поступає з колонки під тиском менше 2 атм;
- одночасне застосування одного всмоктуючого і одного напірного рукавів допускається тільки в тому випадку, якщо водію не відомий тиск води у водопровідній мережі.

Заходи безпеки праці: вправу виконувати в спеціальному одязі та спорядженні. Слід дотримуватись обережності при відкриванні відсіків автомобіля, від'єднанні та зніманні ПТО. Пожежний при встановленні пожежної колонки на гідрант бере колонку за напірні патрубки. Відкривання гідранта здійснювати на витягнутих руках не нахиляючись над колодязем. При явній небезпеці подається команда: «СТІЙ!», за якою особовий склад повинен припинити виконання вправи. Кришку колодязя пожежного гідранта треба відкривати за допомогою спеціального гака або лома.

Тема 6.9. Оперативне розгортання з подачею 2-х ручних стволів від автоцистерни з прокладанням магістральної лінії на три рукава $d = 77$ мм та робочих ліній на два рукава $d = 51$.

Мета заняття: виробити вміння та навички; дати практику у виконанні даної вправи.

Навчально-методичне забезпечення заняття: спеціальний одяг та спорядження, АЦ, ПТО.

Матеріально-технічне забезпечення: спеціальний одяг та спорядження пожежного-рятувальника, пожежна автоцистерна, 2 ручних ствола, рукав $d = 77$ мм – 3 шт., рукав $d = 51$ мм – 4 шт., розгалудження «РТ-80», 2 всмоктуючі рукава, всмоктувальна сітка.

Вихідне положення: Вправу виконують 5-6 осіб. Автомобіль знаходиться біля водоймища, пожежно-технічне обладнання закріплено на своїх місцях, відсіки зачинені. Двигун працює на малих обертах. Відділення у спеціальному одязі шикується біля автомобіля.

Початок: подано команду «Автоцистерну – на водоймище, 2 ручні ствола, магістральна лінія на 3 рукава, робочі лінії по два рукава від автоцистерни подати».

Виконання вправи: По команді: «Автоцистерну – на водоймище, 2 ручні стволи, магістральна лінія на 3 рукава, робочі лінії по два рукава від автоцистерни подати», пожежний № 1 бере і переносить дві скатки рукавів d 51мм, прокладає рукавну лінію від розгалудження до позиції ствола і працює зі стволом . Пожежні № 2 та № 3 із рукавної катушки або скаток

прокладають магістральну рукавну лінію, встановлюють розгалудження та приєднують рукавну лінію до розгалудження та напірного патрубка насоса.

Пожежний № 2 повертається до автомобіля, бере дві скатки рукавів d 51 мм та ручний ствол, підносить до розгалудження, прокладає рукавну лінію від розгалудження до позиції ствола і працює зі стволом. Пожежний № 3 працює на розгалуженні.

Пожежний № 4 з водієм встановлюють автоцистерну на водоймище і заповнюють порожнину насоса водою.

Закінчення: автомобіль встановлений на водоймище, двигун переключений на насос, насос заповнений водою (тільки влітку), рукавні лінії прокладені і з'єднані зі стволами. Водій знаходиться біля насоса, ствольники на позиції, готові до роботи.

Оцінка виконання вправи – літній період: відмінно – 105 с (135 с) , добре – 110 с (140 с), задовільно – 115 с (145 с); зимовий період: відмінно – 138 с (168); добре – 143 с(173), задовільно – 148 с (178).

Примітки:

1. Під час виконання вправи на автомобілі з переднім розміщенням всмоктувального патрубка до нормативного часу додається 10 с, з середнім розміщенням насоса - 3 с.
2. Під час виконання вправи 3-4 особами до норми часу додається 15 с.
3. У дужках вказаний час із подачею води, який фіксується в момент появи води із ствола.

Заходи безпеки праці: вправу виконувати в спеціальному одязі та спорядженні.

Слід дотримуватись обережності при відкриванні відсіків автомобіля, від'єднанні, зніманні та перенесенні ПТО. При явній небезпеці подається команда: «СТІЙ!», за якою особовий склад повинен припинити виконання вправи.

Тема 6.10. Оперативне розгортання з подачею ствола ГПС 600 через робочу лінію на три рукава d=51мм від автоцистерни.

Мета заняття: виробити вміння та навички; дати практику у виконанні даної вправи.

Навчально-методичне забезпечення заняття: спеціальний одяг та спорядження, АЦ, ПТО.

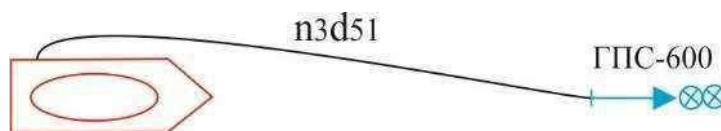
Матеріально-технічне забезпечення: спеціальний одяг та спорядження пожежного-рятувальника, пожежна автоцистерна, ствол пожежний «ГПС-600», перехідна головка ГП-70×80, рукава d 51 мм – 3 шт.

Вихідне положення: Двигун автомобіля працює на малих обертах. Пожежно-технічне обладнання закріплене і знаходиться у відсіках, які закриті. Пожежний-рятувальник у спеціальному одязі та водій знаходяться на проті осі задніх коліс.

Початок: подано команду «Ствол «ГПС-600» від автоцистерни через робочу лінію на три рукава діаметром 51 мм подати».

Виконання вправи: Пожежний знімає з криші автомобіля ствол «ГПС-600», відкривши дверцята заднього відсіку бере два рукава діаметром 51 мм та перехідну головку ГП-50×70. Прокладає робочу рукавну лінію, з'єднує перехідні головки рукавної лінії, через перехідну головку під'єднує ствол «ГПС-600».

Водій відкривши дверцята заднього відсіку бере один рукав діаметром 51 мм, перехідну головку ГП-50×80, з'єднує перехідні головки рукавної лінії та під'єднує через перехідну головку до напірного патрубку насоса.

Закінчення: двигун переключений на насос, рукавна лінія прокладена.

Пожежний-рятувальник зі стволом знаходиться на позиції, водій біля насоса.

5	4	3
Літній час		
25 с (32 с)	28 с (35 с)	31 с (38 с)
Зимовий час		
30 с (43 с)	33 с (46 с)	36 с (49 с)

Заходи безпеки праці: вправу виконувати в спеціальному одязі та спорядженні. Оперативне розгортання розпочинається тільки після повної зупинки

автомобіля. Визначається та вказується особовому складу найбільш безпечні та найкоротші шляхи прокладення рукавних ліній, перенесення пожежно-технічного обладнання. Слід дотримуватись обережності при відкриванні відсіків автомобіля, від'єднанні та зніманні ПТО. При явній небезпеці подається команда «СТІЙ!», за якою особовий склад повинен припинити виконання вправи.

Література

1. Освітньо-професійна програма «Пожежна безпека» за спеціальністю 261 «Пожежна безпека» галузі знань 26 «Цивільна безпека», рівень вищої освіти – бакалавр пожежної безпеки.
2. Професійна підготовка пожежного-рятувальника / Черкашин О. В., Бородич П. Ю., Белюченко Д. Ю., Щербак С. М. – 2025.
3. Белюченко Д.Ю. Порівняльна оцінка різних варіантів проведення висотно-рятувальних робіт. Problems of Emergency Situations. 2023. № 38. С. 80–95. doi: 10.52363/2524-0226-2023-38-6. <http://pes.nuczu.edu.ua/images/arhiv/38/6.pdf>
4. Белюченко Д.Ю. Обґрунтування нормативів для оцінювання оперативних розгортань в засобах бронезахисту. Problems of Emergency Situations. 2024. № 39. С. 25–39. DOI: 10.52363/2524-0226-2024-39-2; <http://pes.nuczu.edu.ua/images/arhiv/39/2.pdf>
5. Белюченко Д.Ю. Аналіз впливу чисельності розрахунку пожежно-рятувального автомобіля на час оперативного розгортання. Problems of Emergency Situations. 2021 . № 33. С. 103–116. DOI: 10.52363/2524-0226-2021-33-9; <http://pes.nuczu.edu.ua/images/arhiv/33/9.pdf>
6. Белюченко Д. Ю., Щербина Р. Г. Висотно-рятувальна підготовка. Виконання рятувальних робіт на висоті: практичний посібник. Черкаси: НУЦЗУ, 2025. 270 с. URL: <https://elibrary.net.ua/2178/>
7. Безуглов О. Є., Семків О. М., Чернуха А. А. Пожежно-рятувальна підготовка: підручник. Харків : НУЦЗУ, 2020. 319 с. URL: <https://elibrary.net.ua/2179/>
8. Довідник рятувальника-верхолаза / Додаток до окремого доручення ДСНС України від 05.03.2021 № В-68. URL: <https://elibrary.net.ua/2184/>
9. Наказ ДСНС України від 02.04.2024 № 375. Про затвердження Рекомендацій про особливості виконання органами управління та підрозділами ДСНС завдань за призначенням у населених пунктах і на територіях під час збройної агресії. URL: <https://elibrary.net.ua/2203/>
10. Наказ ДСНС України від 31.12.2025 № 1661. Про затвердження Правил безпеки праці в органах та підрозділах ДСНС. URL: <https://elibrary.net.ua/2204/>
11. Наказ МВС України від 15.06.2017 № 511. Про затвердження Порядку організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту (Із змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства внутрішніх справ України від № 572 від 22.08.2025). URL: <https://elibrary.net.ua/2205/>
12. Правила охорони праці під час виконання робіт на висоті : затверджено наказом Держгірпромнагляду від 27.03.2007 № 62, зареєстровано в Міністерстві

юстиції України 04.06.2007 за № 573/13840. URL: <https://elibrary.net.ua/2207/>

13. Наказ МВС України від 18.07.2023 № 586. Про затвердження Інструкції з організації висотної підготовки в Державній службі України з надзвичайних ситуацій. URL: <https://elibrary.net.ua/2211/>

14. Правила спортивних змагань з пожежно-прикладного спорту / затверджені заступником міністра молоді та спорту України. – Київ, 2021. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Sport/Pravyla_zmagan/2021/pps.pdf (дата звернення: 25.06.2025).

15. Наказ ДСНС 27.08.2025 № 1065 Про затвердження методичних рекомендацій з ліквідації наслідків руйнування будівель та споруд із застосуванням аварійно-рятувальної (інженерної) техніки спеціального призначення та обладнання. URL: <https://elibrary.net.ua/2201/>

Інформаційні ресурси

1. Електронний каталог НУЦЗУ: <https://elibrary.net.ua/>

2. Сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій: <https://dsns.gov.ua/>

Сайт Міністерства освіти і науки України: <https://mon.gov.ua/ua>

Розробники:

Сергій ВЕДУЛА